

N. T. R. COLLEGE, SURAT

Manuscripts Library

No. ^{Vol.} 727
~~Vol.~~ ~~4213~~

Title: Mohimane Stotra

728

727

727

महिम्नस्तोत्र — सरीक Incomplete

: Mahimna Stotra		Title with
:	:	: Author
:	:	: Editor
:	:	: Year, Vols.
:	:	: Publisher
~~728~~	:	: Remarks

727

प्रथमपत्रं
नास्ति॥

प्रयोगविशेषः एकाक्षरयोजनादेरुत्तेनवमहिम्नोमदत्तरस्वभावस्य वित्तनेर्वापरं सर्वावस्थातीतं सर्वोद्भूत
रूपं पारमवधिमविदुषोऽविज्ञानतः पुंसः स्तुतिः स्तोत्ररचनायद्यसदृशी च ननुरूपेति मन्यसे तत्तदामोह
शस्यत्वस्तुतिकर्मणि न प्रवृत्तिरितिवस्तुतिकर्मानुष्ठानमेव लुप्येताधिकार्यतावादित्यर्थः। उक्तं यतो ब्र
ह्मादीनामपि विदितसकलवेद्यतया प्रसिद्धानामपि त्वयि विषये स्तुत्यर्थं प्रयुक्ता गिरावा एयोत्रवस
न्ताश्च वसादं प्राप्ताः पारमप्राप्येवांतराले विशीर्सादित्यर्थः। स्वरूपस्य दुर्विविचनत्वाद्वाचामगोच
रत्वाच्च ऐश्वर्यविक्रतीनां चानत्यादिति तावत्। अथ यदि सर्वो ब्रह्मादिर्मादृशो वा स्वमतिपरिणामा
वधिगुणान् अवाप्नुइति संबंधः। स्वस्य स्तुतिकर्तुर्मतिर्बुद्धिस्तस्या परिणामः प्रचारः सोऽवधिर्मर्यादाय
स्मिन्नवद्यथा तव तथा गुणान् स्तुवन्तवाच्योऽनुपदसनीयस्त्वदाममापियथा स्वमतिपरिणामं गृ
णतः स्तोत्रे त्वस्तुतिकर्मणि एषः परिकरः समारंभो निरपवादो नोपहासाम्यदत्तावह इत्यर्थः। अप
रायो जनादेरपरमं महिम्नो वित्तुतिनिकरस्य पारमवधिमधिष्ठानं विसृज्य नंदस्वभावं विदुषोऽह
मस्मीति विज्ञानं स्तुतिः स्तोत्रक्रियायद्यसदृशी च ननुरूपा स्तोत्रस्तोत्रयने ददृष्टिविहीनस्य
तद्देदधीसापेक्षं स्तुतिक्रियायागदित्यर्थः। यद्यवतत्तां ब्रह्मादीनामपि गिरोगुरूणामपि शि

प्रथमपत्रं
नैतं नास्ति॥

ध्यानप्रत्युपदेशः शक्त्ययवसन्नाः गुरुशिष्यभावस्यापि नेददृष्टिमापेक्षत्वात्तदनावेनदुपदेशाश
 काः सत्यो ब्रह्मादीनि गिरिस्तद्वद्भावविविशीर्षाः स्युरितितत्त्वज्ञानसंप्रदाय उच्छिद्येतेत्यर्थः ॥ अथ
 यदि सार्वत्रिकानि गुरुः स्वमतिपरिणामस्य स्वचित्तपरिकल्पितस्य प्रपञ्चस्यावधिः परिसमा
 मिर्यस्मिन्स्ततश्च शक्त्या तथानुपदिशन् दृश्य सर्वप्रपञ्चप्रतिषेधावधिनथावधिनथात्वा बोधय
 न् अवाच्यो व्याहृतगयमिति केनापि वचनीयोननरतितर्हि देहरममापेक्षस्तोत्रइत्युक्तार्थं आहोय
 स्थाने परमार्थस्त्विति नूतो यज्ञावाजानतोपियथा श्रुतिपथा स्फूर्जितद्वर्षनं कुर्वतीनास्ति वाच्य
 नमद्वितीयेपि यथा स्थाने विनृत्युपवर्षनद्वारा तदवधि नूतनत्वं निविदयतो नास्ति वाच्यते तिसंताय
 ते स्तुतावधिकार इति नाव ॥ २ ॥ तदेवं सगुणे निर्गुणे महेश्वरे स्तुतिकर्तृत्वमात्मनः संतायस्तोतय विशेषे
 विशिष्टतत्त्वदाक्षिण्यसमादक्षनः पुनः संतावितामधिकारितां दृढयति ॥ अनीतः पंथानंतवचमहिमा वा
 ज्ञनस्यारतद्याहृत्यायच कितमतिधत्ते श्रुतिरपि सकस्य स्तोतयः कतिविधगुणः कस्य विषयः पदेत्वं
 वचिने एततिनमनः कस्य नवच ॥ श्लोकैश्च दृष्टं संबोधनं श्लोकांतरात्तदनुवर्त्तनीयं सर्वत्र ॥ २ ॥ हरत
 वमहिमाः साधारणस्वभावो वा ज्ञानसायाः शब्दबुद्ध्याः पंथानमर्थप्रतिपादनलक्षणं मार्गमतीताः

तिकांतस्तोचरात्परताववर्त्तते चकारादितरेंद्रियाणामपि पंथात्तमतीतइत्यर्थः ॥ तथा च श्रुतिः न च
 लुप्यगच्छतेनापि वाचानायेदं विस्तपसा कर्मणा वेति श्रुतिरेवमत्र त्वंबोधयती कुतो वा आर्गती तत्त्वमि
 त्यत आह तद्याहृत्येति श्रुतिरपि स्वतः प्रमाणनूता तवमहिमानं त्वामितियावत तत्स्वरूपं न नवतीत्य
 तद्विषय नूतमनात्मवस्तु जडमितियावत तस्य व्याहृत्या प्रतिषेधनेन अनात्मापोहेनेति यावत् च कितं नी
 तियुक्तं यथा स्यात्तथा ॥ तिधत्तेः या देवकापयति न साक्षादिदं तथा ॥ अस्य तवेच्छं दुर्विज्ञेयं तत्त्वमनवान्
 कस्य स्तोतयः कर्तृविषयी केन स्तोतय इत्यर्थः तर्हि गुणानेवावलंब्य सगुणमेव स्तुहीति चेत्तदप्यशक्य
 मित्याशयेनाह कतिविधगुण इति कतिविधा गुणा विनृतयो यस्य तव सत्त्वं कतिविधगुणं कस्य विषयः
 केन वा ज्ञायत इत्युक्तं ॥ नातीति मम दिव्यानां विनृतीनां परंतपेति न गवद्वचनात् इदानीं कृतमाह
 समाधत्ते पदे त्विति निर्गुणे पदे स्तुतिलक्षणाया वाचः प्रवृत्तिमन्त्रसगुणे गुणगणसाकल्याव
 धारणरूपामनसः प्रवृत्तिः ॥ अवाचीने तु पदे मन्त्रार्थवादेति हासपुराणमहाजनप्रसिद्धे लीलाविग्रहध
 रं गंगाधरत्रिपुराणं त्वजगत्सृष्टिपालनसंहरणादिकतिपयगुणं कस्य मनो न पतति कस्य वा वाचो न
 प्रतेति ॥ अत्रिपुत्रं सत्यवचा कृत्स्नमनश्च वित्तस्योदमानश्च वस्तुयमेव प्रवर्त्तते इत्यर्थः ॥ तथा च यथा वग
 ते तत्त्वगुणैर्वर्त्तते ॥ शक्यं त्वानवदेव स्तुतिकर्मणि ममाधिकार इति नाव ॥ २ ॥ इदानीं प्रकारांतरेण

नधिकारमाशंक्य। नकरोति। मधुस्फीता वाचः परमममृतं निर्मितवतः स्तवब्रह्मन किं वागपि सुरगुरोर्विस्मयप
 दं। ममात्वतो वाणी। एकथनपुण्यननवतः पुनामीत्यर्थः। स्मिन्पुरमथनबुद्धिर्वसिता॥३॥ हब्रह्मनपरि
 पूर्यमधुवन्मधुरा। वाणीधारणयोः सुखावहाश्च ताः स्फीताः प्रचुराश्च मधुस्फीता वाचोवदन्तुः। निमि
 त्वातालीलाश्चास्य। आयनाप्रयासनेन निष्ठादितवतः। नुमप्रतिबुद्धिपाध्यायवतः प्रलयकाले स्वात्मनिर्ली
 मात्वदानबुद्धिः। नवनिश्चिन्तनं नवनिर्वाहं जितवतः। नियावता। परमममृतमिति निर्मायमाणवाचोविशे
 ष्यति। परमममृतं यथा। तत्तत्वाधिनाथत्वं अमृतत्वं पुरुषार्थपर्यवसायित्वं। वदति। रसावेदाद्यमृता इति श्रु
 तेः परमममृतं यथा। तत्तत्वाधिनाथत्वं अमृतत्वं पुरुषार्थपर्यवसायित्वं। वदति। रसावेदाद्यमृता इति श्रु
 त्वाः। यस्याश्चर्यास्पदं स्तुतिर्किं। अपि तु नोऽर्थकरमित्यर्थः। यद्यप्यवत्वं महतः सर्वाश्च वेद्योतिना। वदरात्रिनिर्मा
 ता यस्य तव ब्रह्मस्य। दिमहाकविवाणोपिनचमत्कारकारिण्य इति माह। शवचनेत्यर्थः किंचित्करमितित्व
 स्तुतिकर्मणि। अहमनधिकारीव तथा। पिष्टणुममाधुवसायमित्यधिकारमात्मनः संतावयन्ताह। ममत्वि
 ति। हपुरमथनत्रिपुरहरममपुनः। एतां मद्बुद्धिगोचराणां कनिर्माणहमावाणी गिरंनवतो माह। श्वरस्य
 तव गुणकथनपुण्यनयथा। शक्तिगुणकीर्तनं जनितेन माहात्म्येन पुनामि। यवित्रयामि इत्यस्मिन्तर्थात्। तस्मि
 न्कार्यबुद्धिर्मतिर्यवसितानिश्चिनरूपावर्तते। अतस्त्यास्तो। न्यवत्यर्थः॥३॥ एवमधिकारसंतावना संपा

दनयाजेनस्तोत्रं विषयं स्तुत्यं वांतर प्रयोजनं च निर्दिश्य स्तुतिमारजमाणं प्राणदोशकसमधि
 गम्य। जगत्स्थितिस्थितिलयरूपां नगवतीलीलां वर्त्मनोपे निषदानां मतं प्रतिक्षिपति॥४॥ तवैश्व
 र्यं यत्तज्जगदु यरत्ता प्रलयकृत्रयी वस्तुव्यस्तिसृषु गुणनिन्ना सुतनुषु। अजयानामस्मिन्व
 रदमणीयामरमणीविहृतं व्याकोशी। विदधत इह किंजडधियः॥४॥ वरमनीषुनक्तानां ददा
 तीति वरदस्तस्य सवुद्धिर्ह वरदयत्तव ऐश्वर्यं तद्विहृतं विषट्पिउतत्र विश्वासं त्याजयितुमिह लोके
 एकैकचित्तलक्ष्यैः कर्ममात्रश्रद्धाजडीकृतबुद्ध्या अस्मिन्निश्चयव्याकोशीनिर्दोविदधते
 ऊर्वते च हो कश्चित्पितृयोजना किलक्षणमेश्वर्यं जगत्त्राकाश। दिप्रपंचास्यादयरत्ता प्रलयानु
 त्पतिपालनविन्म शान्करोलक्षितथा। पुनः किलक्षणत्रयीवस्तुवेदानात्रयाणां समाहारस्त्रय
 अथर्ववेदस्य त्रया एवोद्यत्युद्यककृतत्वावत्रयीशब्दः सर्वाविदवाचकः तस्यावसतीति त्रयीव
 स्तुत्रयेकप्रतिपाद्यमित्यर्थः। पुनः किलक्षणगुणनिन्ना सुतिसृषु तनुषु व्यस्तमितिसंबधः। तत्रा
 येदितागः रजोगुणनिन्नायां मवच्छिन्नायां तानो जगदुदयकरमेश्वर्यं व्यस्तविनक्तं सत्वगुणनिन्ना
 यात्ततो जगदुदये। ऐश्वर्यं तमोगुणनिन्नायां जगत्प्रलयकृदैश्वर्यं व्यस्तमिति ब्रह्माविष्णुमहेश्वर इ

तिभूतैरुपादायगदुत्यथादिकुदित्यर्थः किलक्षणं व्याकोशी-अनव्यातामशो नानामविदेकानां र
मणीयां-अथात्रिथानामरमणीकसंकाशानां-अत्रिकानांदुःसहमित्यर्थः-अनव्यानां रमणीयां व्या
कोशीविदधतइति यदुक्तं तामादिनी व्याकोशी प्रपंचयन्नगवदेश्वर्यस्य तर्कागाचरत्वमाह ॥४॥
किमीहः किं कायः सरवल किमुपायस्त्रिभुवनं किमाधारोधातोस्तु जतिकिमुपादानइति च-अतर्कैश्च ये
त्वय्यनवसरदुःस्थो हतधियोः कुतकोयकोश्चिन्मुखरयतिमोः हायजगतः ॥४॥ हवसेन-अतर्कैश्च
हस्ययिनकगो-महामहिमनिकाश्चित्यंति तेमन्यान् हतधिया देवापहनुबुद्धी नइत्येवमयुक्त
हः प्रविधिलभूतोऽनुयाह्यप्रमाणश्च न्यश्च कुतर्को मुखरयति प्रलापयति किमर्थं जगतामंदमति
लोकाः सो हायजगत् व्यामाहयिउमितियोजना-किलक्षणोयं कुतर्कः-अनवसरदुःस्थः प्रसरावस
र-इत्यनयादुर्बलः व्याहृतइतियावत-तथाहि ईश्वरो नास्तीति वदत्यादाष्टष्टयोजायते निराकर्त
वईश्वरस्य वप्रसिद्धोऽप्रसिद्धो वेति आद्यपि प्रमाणेन नान्यावानाद्यः प्रमाणसिद्धश्च नास्ति चेति यावा
तावत् द्वितीयान्तेरपि त्वया निर्वचनीयतानंगीकारात् कुचित्प्रमितिपूर्वकत्वे सति ईश्वरस्य सर्वथा निराक
र्तुमशक्यत्वात्-अत्यंतप्रसिद्धिपक्षे-आकाशहननप्रयुक्ते मुद्रादिव्यापारवन्निराकरणस्य निर्विषयत्वा

तस्मादनवसरदुःस्थइति कुतर्कत्वमस्योत्तरश्लोके वक्ष्यामः इति शब्दपरामृष्टमतर्कैश्च यमाह किमीह
इति प्रवीक्षितकाशे चैवाध्यापारोयस्य स किमीहः किं कायः कः काय इहाश्रयोस्येति किं कायः सराह
खलुशब्दश्च सर्वत्रानुषज्यते कउपाय उपकरणमस्येति किमुपायः क-आधारो धिकरणमस्येति किमा
धार-किमुपादानपरिणाम्यं इत्यांतरमस्येति किमुपादान-अत्राद्येनपदद्वयेन कटकारकमुक्तपंच
विधेन करणकारकसप्तमेनाधिकरणं नवमेन कर्मकारकंच कारादपानसंप्रदाने समुच्चीयेते
सप्तमं खलु सामान्यतोलोकप्रसिद्धो विज्ञाप्यतोवदप्रसिद्धो धाता सर्वस्य विधाता किमीहा
किलक्षणः सन्त्रिभुवनं सृजतीति चातर्कैश्च यइत्यन्वयः-अयं तावः न चेश्वरो जगतः कर्तृलोकह
इसाध्यायानुमाहुराक्यते नापि साहसमात्रेण नास्तीति वदितुं-अपाणिपादौ जवनोऽहोता
पश्यत्यचक्षुः सृष्टोत्यकसीं सकारणं करणाधिपाधियो न चास्य कश्चिज्जनितानचाधियाननस्य का
यदिरणं च विद्यते न तस्मै स्यादधिकृष्ट्यते परास्य शक्तिविविधवश्रयते तदात्मानं स्वयमकुर्वतयइत
यो निपरिपश्यति धाराः तथा चरासंनवतीह विश्ववित्यादिश्रुतिनिरसराशस्य श्वरस्य कायादिरहितस्य
जगदेतत्त्ववादिना निर्विरोधादिति ॥५॥ इदानीं निरीश्वरवादिनांतर्कस्यानासतामाह ॥४॥ अजन्मानो लो

महिषासुरा

काकिप्रपञ्चवतो विजगतामधिष्ठातारं किं न विधिरनादृत्य तवति। अनीशोवाक्यार्थद्वयजननेकपरि
 क्रमेणोमंदास्त्वोपत्यमरवरसहारतदाम। **॥॥** अमरवरदेवाः तामिवरमेव यतो प्रसमादिमेवादिनस्त्वो
 प्रतिसासारतेः तोमदाइत्यवयवयोः सारतोयमादिमेमंदाः मंदबुद्धयस्त्वोप्रतिसंशरतेत्यतिरेकनिश्चय
 कर्तुं न शक्नुवन्ति तस्मात्कुतर्कनिष्ठा इत्यर्थः। कथं तदुच्यते अवयववैतः सावयवा लोकाः किमजन्मानो ज
 न्मस्यन्त्याः अपि तु जन्मवन्त एवेत्यर्थः। एसावयवास्ते जन्मवाताय यो मर्यादयो दृष्टास्तथैमे लोकाः सावय
 वा दृश्योत्ततस्माज्जन्मवन्त इत्यनुमानानुगृहीतशर्वादिभूतकृत्या जगत्कार्यत्वमिदं जीगन्तित्वत्वादि
 नास्तीमांसकानांतर्को न नासीकृतौ वेदितव्यं लोकानांतव विधिरुत्यतिप्रकारे रचना विशेषोऽधिष्ठा
 तारस्य दार्थ्यरचनादेशकालनो गोपयोग विशेषविदमधिष्ठातारं प्रेरयितारमनादृत्यानाश्रित्य किं
 मयि शिष्ये न वतीत्यर्थः। अनेन याज्ञवल्क्येन प्रवृत्तिः साचेतनाधिष्ठानप्रविकादृष्टायथासृदावीदिप्रवृ
 त्तिर्लालेतसाद्यधिष्ठानप्रविकातथैवेयंप्रवृत्तिस्तस्मात्तथैति विशेषव्याप्तिकानुमानगृहीतयामकार
 णं करणधियाधियद्विप्रगुक्तकृत्या निरीश्वरसांख्यानां स्वभाववादिना च तर्कानां नासीकृतौ वेदितव्य
 यः। एतेन हिरण्यगर्भो जगत्कर्त्ता संसारी वास्वकृतधर्माधर्माद्वारा जगत्कर्त्ता तैक्योचिन्मत्मानासीतव
 रुः

दिनयः। हिरण्यगर्भं जनयामास प्रवृत्तयो ब्रह्माणं विदधाति पूर्वमस्मादात्मनः सर्व एतज्जात्मानो ब्रुवन्तीत्यादि
 क्रतिविरोधात् सहापूर्तिर्लक्षितस्तु विवृत्तुवन्त उपदेशादिति सूत्रविरोधाच्च सृज्य कोटिनि विष्टयो हि
 रण्यगर्भसंसारिणो जगत्कारणत्वं विषयप्रमाणानुष्ठानादिति। नुवनजननेकपरिकरः किमुपकरणकुलो
 लस्यैवमृच्चकंदं अदिस्थानीय किमस्यास्ति अपि तु नोस्ति। **॥॥** अनेन तदस्येश्वरः प्रधानपरमाण्वाद्युपक
 रणैर्जगत्कर्त्ता तिचतुर्विधमाहेश्वरसेश्वरसांख्यविशेषिकनैरायिकादीनां मतमानासीकृतवेदितव्यं। तदो
 म्यासंख्ययमकुरुतमच्चत्वा न वतानतस्य कार्यकरणचविधितेत्यादिक्रतिविरोधात् प्रकृतिश्च प्रतिज्ञा
 वृष्टानां नुपरोधानुपपन्नारदर्शनात्तेति चेत्। दीरवृद्धि सर्वधर्मायपत्तैरिति वेयासिकन्यायविरोधाच्चेति।
 एतेनानुयाह्यप्रमाणानां बोधे नेषावादिना तर्कप्रत्युक्तौ वेदितव्यस्तदुत्प्रेक्षितप्रमानासंयुक्तप्रमाणयु
 क्तिविरोधात् तवदवस्थादिति। **॥॥** अतदेवमनौपनिषद्सं कलकल्याणाप्रतिहेपेण न गवतो मारुश्वरस्य वेदा
 तैकगम्यतो किं कमुदिमानमाविश्रुत्येदानीं त्वामेव नित्यं बुद्धबुद्धमुक्तं स्यात् तव सर्वज्ञं सर्वशक्तिं महा
 प्रापस्व स्वर्गं च नु सांख्येनानुसंधेयपरिकल्प्य तत्तदुत्प्रेक्षितं मां न जित्वा मयि तत्तद्रूपेण नवानेव
 फलदातेति सर्वं त्वत्वं महोक्तवन्तस्त्विति। **॥॥** त्रयीसारं व्याख्यायितुं शक्नुमिति प्रसिद्धं प्रस्थाने
 परं विदमदापयमिति च। रुचीनां केचिन्त्याह जुक्तं तिलनानापथ्यं जुषानृणामेको गम्यस्त्वमसि पयसान्

सर्वशरीरं ॥ अथ यो देवयो को माते विना ह्यमुहने नैवादि देवतान जनं सार्वं तत्त्व संख्या न द्वा रा त छास्त्र
प्रणिष्ठरा दि विदुष कपिलाचार्य सत्माननं ॥ यो पणत जलशास्त्रोक्त चित्रवृत्ति निरोध द्वारा केशकर्म
विना काशायै रसस्य पुष्टपुरुषजननं ॥ पृथपतिमंतप्राप्तपत्रास्त्रोक्त दीक्षापूरः सरंगपुष्टपते विग्रह वि
वायवत पातीतीनाथस्य जननं विष्णु वंपंचरात्र तत्रोक्त दीक्षा पूर्वक वासुदेवो दिमूर्तिव्यूहा र्चने न वि
ल्लासि जनवता रात नैयायिक ऐश्वरिकादिना लीकपरित ल्यितेश्वर न जन पृथु जेतथा चियमकर
ता जनना ॥ हवरद्विपति ले प्रस्थाने न न न मा र्ग इतं पश्चेश्वर पृथु वहितं अदप मिति चर चीना ना
वा नां ते चिन्ता तत ह्वासना जे दे न विचित्रत्वा दृजु ऊटिल ना ना पथ जूषां नृणा साक्षात्तरं यरया त्वत्वा पक
नि न न धन जन मा ग प्रवृत्तानां प्राणिनां त्वमेविके गम्यः प्रायः पयसां स्तोत्रो जलानां मसो महो मस
इतं ॥ अथ नाव ॥ यद्यपि सर्वे चिमे उपासका वस्तु तत्त्वामेव न जंते तथापि त्वद्याथात्म्या परिज्ञानाद्व
यातरा त्वाने नृता नृजानुसूयमेव फल ददासि न मुक्ति मुक्ति उक्तस्य चिदेव त्वत्त्वसाक्षात्कारवतो ने
क जन्म सिद्धस्येति तयथाय योपासते तदेव न वतीति श्रुते ॥ यायायायां तनु नक्तः श्रद्धया च्छिन्नमि
उति ॥ तस्य तस्या चला श्रद्धातामव विदधाम्यसतया श्रद्धया युक्तस्तस्या राधनमीहते ॥ लज्जातचतत का
मान्मयेव विहितान् रहितान् अंतवतु फलनेषां तद्भवत्यल्पमधसामित्यादि न गवद्वचनाच्चेति यस्मादु

कप्रकारेण त्वमेव सर्वश्रेष्ठः सर्वैर्यसि सर्वं तन्नाम जनीयः तस्मात्त्वत्प्रसादाधीनैश्च यत्ने शब्दशतो न्यात्रिहा
यश्रुत्याच्चायां यद्विष्टमा गेणैव परमश्रेयोर्धिनिस्त्वमेव साक्षात्परमेश्वररूपो जनीय इत्याशयेन सौमि
महोक्तं स्वर्गागपरस्परजिननस्मफणिनः कपालं चेतो यत्तव वरद तत्रोपकरणं सुरास्तातामृदिद
धृतिं तु न वद्वृष्टिहितानं हि स्वात्मारामविषयमृगनृष्णान्नमयति ॥ महाश्वा सौ उक्ता च महोक्तो वृष्ट
खं दृष्टा परशुत्रायुधविशेषः ॥ अजिनं गजस्य व्याघ्रस्य वा चर्म तस्मिन् सितकपालं खपरिं फलितो जंग
नदारः तदहरिणश्च कादयः समुच्चयं ते इति ॥ एवं विधमिय देता वदेव हे वरद तव तत्रोपकरणं त्रिकुटुबधा
रणे इति धर्मोस्तत्र कुटुंबधारणं तस्मिन्नुपकरणं साधनं शिवपुराणादौ प्रसिद्धमित्यर्थः ॥ प्राप्तं श्रेयोपित्तमै
श्वर्यं दीप्तं च दिचरसीति तावत्कथं प्रसिद्धं नाम मे निनेतत्र ॥ सुरास्तु ब्रह्मादयो देवाधिष्ठया लान
नद्वृत्तिविनिर्गतवृत्तिनृत्तमात्रेणानुज्ञातातातामृदिसमृद्धिमैश्वर्यं धितिलिन्नति ॥ अपरिमितैश्वर्यम
सुखवतीत्यर्थः ॥ यत्प्रज्ञानमुत्तमं त्रेतो धृतिश्च यत्तज्ज्योतिरन्तरात्प्रजासुखस्मान्नरुतेति ननकर्मक्रियते तन्मेम
कृतिवसंदत्तमस्त्विति मंत्रदशनात् ॥ एवं विधेश्वर्यस्य कुतस्वद्वृत्तौ उपकरणपरिग्रह इति चेत्तत्राह ॥ नह
विधाय निखस्वरूपेण मानंदत्तमो आरामः कीदृशपरिग्रहसि रस्येत विषयस्य मृगनृष्णात्रविचारि

तरमणीयोविषय इति यावत्सनखलु नमयति नैव मोहयति त्वद्रकानां विषयासक्तिर्यजयितुमेव विवर
 लोतिताव ॥ ७ ॥ तदेवमलौकिके दया विकारेणावेदिकमनोपालनपूर्वकं कृतं तस्मिन्महान्नगवतिनि
 शोकतया स्वतन्त्र्येकमाविधरोति ॥ ८ ॥ अथैकं शिखरं कलमपरस्त्वैकं वमिदं परोध्रौ ध्रौ येन गति
 गदतिरुक्तविषये समस्तोप्येतस्मिन्पुरमथनतैर्विस्मृतं वस्वन्नजिद्रे मित्वा नखलु ननु धृष्टामुपरता
 हेपुरमथनकश्चिद्वादीमांसाकादिः सर्वमिदं जगत्प्रवर्तित्यत्रादिलोकानित्या इति गदतिनायते अ
 परस्त्वैकं दीर्घादिः सकलमिदमात्मानात्मरूपं जगदप्रवर्तित्यत्रादिकमिति गदतिपरोविश
 कादिसमस्तोप्येतस्मिन्मथरे जगति ध्रौया ध्रौये ध्रौवस्य नावो ध्रौव्यं तदिपरीतमध्रौव्यं ते ध्रौया
 ध्रौव्यं सविषयेयवस्थितविषये किंचिदनित्यं किंचिन्नित्यमिति गदतिहेनगवनत्रहृते वादि
 निर्विस्मितश्च विस्मयविषयीकृतश्च वत्सास्तु वन्नखलु जिद्रिमिनलजे कृतस्तत्राह नन्विनिमुखरतावा
 जालताष्टानुनिश्चिता त्वदाश्रयबलात्तथा च प्राप्य सर्ववादिनो विस्मापयस्वत्तत्वाविकारं कर्तव्यं शक
 स्तोमीत्यर्थः ॥ ९ ॥ इदानीं त्वत्सदा विनीतमहतामपित्वदैश्वर्यं विज्ञानं सुकरमिति उक्तत्वादे सर्वस्या
 पितृत्सुलभमित्यतस्त्वत्सदा मेव प्राप्य इत्यपि प्रत्याह ॥ १० ॥ तवैश्वर्यं यज्ञाद्युपरिविचित्रो हरिर्धृष्टपरि
 त्तुपीतावनलमनितस्त्वधवपुष्पाततो न किञ्चिद्वातरगुरुगण्ड्यागिरिशयस्थं तस्येताभ्यां तव किमनु
 वृत्तिर्न फलति ॥ ११ ॥

अनेयं पौराणिकी कथा महेश्वरः किल तिष्ठामहं नखाच्छिपिनी यामोहयामास तदा तत्र नृपयः कुडाः
 संतो महेश्वरं प्रापुस्तव लिङ्गं पतत्विनिनदा तस्माद्य एव किल पपात तच्च वृद्धे तदा देवास्त्रस्ताः संतो ब्रह्माणां
 नमः प्रविष्णुना सह तत्रागतस्वदा किल देवानां समक्षे परस्परमहंकारणवसवसे तिनायमानौ लिङ्गस्य
 परिमाणं परिच्छेत्तुं ब्रह्मविष्णुप्रवृत्तौ तत्र हंसो नृत्वा ब्रह्मोपरिपुष्पुवे विष्णुस्त्ववराहो नृत्वा त्रिमिश्रविशेषा
 त्रैलोक्यमूलममो गीतं बहुकालं त्रिममाणवपितो तन्मूलं त्रिपरिच्छिदं उरिति तोकथाभिहस्तवयु
 त्वात्मा गिरिशतवैश्वर्यमाहात्म्यं लिङ्गवद्विरूपेण प्रकटितं यत्तत्परिच्छिन्नं उपरिविचित्रो ब्रह्मात्रधो हरि
 र्विष्णुश्च यत्राश्रयततो यातौ गतो संतो अनलनालं न समर्थौ बन्धवौ कदाचिदस्य तव त्रिभुवनं ध्रुवपुष्पा
 वेहं प्रवहं प्रवृत्तं हंसवहस्तथा विवहं सरहं श्वेततथा परिबलानिल इति ब्रह्मात्रोक्तो निलस्यस
 तस्त्वधात्मा वल्लभो तव पुंशरीरविस्तारो यस्य सो निलसं धवपुष्पस्येत्यर्थः ततो मूलमो लिपरिच्छेद
 स्तत्संकल्पतगावतरं न किञ्चिद्दयो न विविधासयोत्तरो नारोति शयस्तेन गुरु अधिकं यथा स्यात्त
 त्रागुणद्व्यास्तु वद्व्याताभ्यामेति वतुर्थं ताभ्यां ब्रह्मविष्णुत्वाप्रकाशनाय स्वयं तस्यैव काशं न स्थे
 त्वाख्ययोश्च तिनिष्ठतेरात्मनेपदं परिच्छेदयोग्यं सन्प्रसन्नं स्थितवान्यरे चिन्मलिङ्गो नवान् स्थि

तद्वत्पुत्रं स्वामिन्तनुवृत्तिर्वाकिन्तफलनिकिंविं न प्रयच्छति अपि न सर्वमेव फलतीत्यर्थः
 ॥१०॥ पुनरपि त्वेदं किरेव गरीयसी। तेनामेवमहोक्तं नैव नि॥ ८॥ अथ नाद्यापाद्यं त्रिगुवनमवि
 रिच्यतिकरं दशास्योयद्वाहृतनरणाकडपरवशान्। शिरःपद्मश्रेणीरचितचरणानोरुहव
 लेः स्थिरायास्त्वङ्गकेः स्त्रिपुरहरविष्कृजितमिदं॥ ११॥ हे विपुरहर दशास्यो रावण दशास्यो
 कान्यास्यानियस्य मदशास्यो। अयनी दल्ययनातलोला मां विनोतियावत किं विन वनं त्रयाणां
 पुवनानां समाहारं स्त्रिगुवनमविरेच्यतिकरं विरिनिर्मिश्रितमापाद्य सपाद्य विरिश्च नृकृत्वैत्य
 धीरणाकडपरवशान्। कृतनरणा ययद्वायया कडरौ सुकृती वृत्तात्। थापरवशान् दु
 न्नेयद्वातु बाहून दधारे तिर्यस्युराणेषु प्रसिद्धमस्ति तदिदं त्वं कृत्स्नं विष्कृजितमितियोजनावि
 ष्कृजितं विनृत्तं विवेष्टि तमितियावत॥ १२॥ न वा नृको दृश्यास्त्वङ्गकेः स्थिरायाः काग्रमनसा
 संवेदिता इत्यर्थः पुनर्को दृश्याः शिरास्यवपङ्गा ज्ञेया मेणी परं गतधारं त्रिगुः सपादितः श्वरणं
 जोरुहयोस्तत्तचरणकमलयोर्बलि पूजाययासां तथोक्ता इत्यर्थः॥ रावणः किल तपःश्रेष्ठः

स्वस्थ शिरां रिसुधिति नोक्तं त्वेश्वरचरणौ स्मृत्वा नौ जुहावेति पुराणकथा॥ ११॥ इतोपितवत किं गरीय
 सी। यतस्तद्वक्तानां दर्पहरणे न पुनस्तु यिषद्वातिशयकरीत्य निवेत्याह॥ अथ वादुरा राध्यत्वा मा
 राध्यं वरं लब्धायै दुर्दृतास्तां छोचस्तव माहात्म्यमाविष्करोमि परमशान्तिकरं त्वत्प्रसादायेत्यतिप्रत्या
 ह॥ ८॥ अमुष्य त्वत्संवासमधिगतसारं नु जवनं बलात्किला सेपित्व दधिवसतौ विक्रमयत॥ अलन्या
 पात्तालेषु लसदलितंगुष्ट शिरसि प्रतिष्ठा त्वया सीतं भ्रवमुपचितौ मुखेति खल॥ १२॥ नु जवनं क
 लासेपि बलाद्विक्रमयतौ मुखे त्वय्यवकृपा लौ प्रतिष्ठां आसीदित्यन्वयः॥ अमुष्य सर्वलोकोक्तस्य द
 शास्यस्य नु जनां विशांति सौम्या कानां वनं समूहो यथा वृक्षाणां समूहो वनं विक्रमयतीति विक्रम
 यंस्तु स्य विक्रमयत॥ अन्यत्र कुरुष्व विषयमप्राप्य त्वदधिवसतौ तवाध्यासनस्थानेपि कैलासाख्ये
 पर्वते बाहून व्यापारयतः कैलासे मुद्धं प्रयतमानस्येत्यर्थः॥ किल कुरुष्व नु जवनं त्वत्संवासात् तत्वास
 मधिगतसारं बलं येन तत्कीदृशी प्रतिष्ठा बलनरणा नारोहरण श्रमात् येन तया तालेष्वा लन्या तत्रा
 पि दूरीयने वस आसीदित्यर्थः॥ एवमन्तस्य रावणस्य त्रिगुः सपादितः गुष्ट शिरसि प्रतिष्ठां सीतं
 वा अलसं यथास्या तया बलितमो वस्यदितमंगुष्ट शिरोगुष्टाग्रयस्य तस्मिन्नादरी त्वयिसतीत्यर्थः

कपयाप्रसारितत्वादांगुष्टमवष्टभ्यतिष्ठो लङ्घवाजावणत्सुकं नवतियुक्तमेवैत तउपचितः वृद्धि
 र्गतः खलोदुर्जनो ध्रुवमसंशयं मुह्यति मोहं प्राप्नोति तादृशानपित्वं नोपक्षमेयस्मात्तस्मात्त्वच्चर
 णशरणा ईमादिनोपिनाधः पतंतीति त्वद्वक्तिरतिगरीयसीति नावः ॥१२॥ अथवा प्रवक्षो केनेकानु
 ग्रहलीलेष्यया विकारेण सुखा उन्मत्तनक्तनिग्रह नीलेष्यया विकारेण सुखा उन्मत्तनक्तनि
 ग्रहलीलास्यमेश्वरमा विष्णुर्वस्तौति ॥१३॥ अमुष्यत्वे वा समधिगतसारं तु जयं नमिति अमुष्यरा
 वणस्य त्वत्सर्वसमधिगतसारं तु जयं नमिति अमुष्यरा
 यतो व्यापारयतः केला सोत्पाटनीयप्रयत्नमाने सुप्रतिष्ठा स्थितिः पातालैष्यलेत्यादुर्लभा आसीद्
 भूवेत्यर्थः कस्मिन्सतित्वयि अलसावलितांगुष्टशिरसि सति ॥१४॥ इदं स्यंदितांगुष्टाग्रेसति तदानाराव
 नतकेला सोदुतस्यरावणस्याधः पततः पातालैष्यवष्टं नो नासीदित्यर्थः ॥१५॥ पदार्थवसनिंश्वरवता युक्तो य
 मथीयतः खलु दुष्टात्मा उपचितो वृद्धिं प्राप्नोति मुह्यतीति ध्रुवनिश्चितमेतत् अतो नाहमुन्मादलक्षण
 मेश्वरं त्वत्तः शरीर्यामीति नावः ॥१६॥ इदानीं बाणसुनीयकृतमनुग्रहस्मरन् नक्तिके वीतोन किमप्य
 लब्धमस्तीति पुनरपि नक्तिमेवमही ऊर्वस्तौति ॥१७॥ इदं सुत्राणां वरदपरमौ चिरपिसतीमधश्च

के बाणः परिजनविधेयविभुवनं नतच्चित्रं तस्मिन् चरित्वच्चरणयोर्नैकस्या उन्मत्तयेन वतिरि
 रमस्त्वय्यवनतिः ॥१८॥ हवरदपरमवरदानां श्रेष्ठं अत्येनापि न जनेन परिचुष्टो धिका मपि संपदं वद्ध
 यतीति वरदपरमत्वं तवेति नावः ॥ बाणो बाणनामा पहासुरः सुत्राणां महद्रस्य उच्चर पिसतीस
 र्वाक्यं वतीमपि नृद्धि मेश्वरं संपदमधश्च केनी चैः कृतवान् इदं श्रियादयधिकैश्चर्यमलनतेतिय
 ज्ञानवस्मिन् बाणासुरेन चित्रनेवाश्चर्यं नवतीतियोजना बाणस्यैव श्रियाधिकैश्चर्यं नद्विशेषणनिर्दे
 शानस्यैव तियपरिजनेति ॥ परिजनः सेवकवर्यः तस्य विधेयं वंशवर्तिविभुवनं तस्य प्राणिजातं यस्य
 स तथा इन्द्रादयोपि यस्य किं करणमपि किं करणजातास्तैश्चर्यं स वै चिष्टमित्यर्थः ॥ किल चणेतस्मिन्
 चरित्वमिति प्रजयित्वं चरणयोस्तव पादयोः त्वच्चरणपरिचरणान्तिरते तस्मिन् नित्यं यीज्जानो न चि
 त्तमित्यतश्च न कस्यापि त्वयि विषये शिरसोऽप्यस्तव स्याव नतिरपनामोनी चैः करणं कस्य उन्मत्तये
 उल्लेखतायेन नवति अयि च सर्वान्तये नवत्येवेत्यर्थः ॥ तथा च त्वय्यवननिमात्रं महान्ततिकारणत
 दा त्वच्चरणानववरतसेवितरिमणनेश्चर्यं किं उदितिकिंचित्मिति नावः ॥ १९॥ त्वय्यवननिमात्रं
 मपि महलोत्कर्षकारणमितियदुक्तं तदपि न प्रदीयमात्रं न पुनस्तव दीतं पुदया ऊर्वतस्तत्क
 तनमस्कारापेक्षोपात्याशयेनाह ॥२०॥ अकां उज्ज्वला उदयचकितादवासुरेण विधेयस्यो

यस्मिन्नयनविषये संकृतवतः। सकल्माषः काष्ठतवनकुरुते न श्रियमहो विकारो पिशाच्यः। नुवननयनं
नयसतिनः॥१॥ जीणिनयनानियस्य सन्निनयनः तस्य संबुद्धिरे विनयनतवहीरो दधिमथने प्रथमो
त्यन्ते विषकालकटहलाहलसंकृतवतो गिलितवतीयः कल्माषः कलकोलाठनविशेषः काष्ठकंठ
देशो आसीदनुत्तमः श्रियशो नानकुरुते किं उक्तुरुता एवात्र हो आश्चर्यकी दृशस्य तव अकांटेति।
अकांटे नवसरे विहिनकाला तत्रागे वब्रह्मा उच्यते। त्रैलोक्यविस्तारकरं उच्यते यो नाशस्तस्मिन्
कितानीताये देवासुरा देवाश्चासुराश्च देवासुरास्तैषु कृपादया विधेया कर्तव्या यस्यासतथा तस्य यद्वा
दयायः विधेयो वशवती तस्य उच्यते। ऊरुलया प्रलोककयनी तज्जन दर्शनसंज्ञातकरुणस्येत्यर्थः॥ पर
मदया लोस्तव कंठे कल्माषधारणं आध्यमिति किमु वक्तव्यमित्येतदन्योक्त्या धनयति विकारोपी
ति। नुवननयनं गयसनिनः अत्र नुवनशब्दो जनवाची जनानां यदकस्मादप्रतीकारं नयमुपस्थितं
तस्य जनेनेन निराकरणेन सन्यासः संनमो विद्युते यस्य सतथा तस्य विकारो पिशाच्यतादि कृतश
रीरविरुद्धमपि आद्यः स्रुत्या वेति॥२॥ तदेवं तवैश्वर्यं यत्तज्जगदुदये त्वारत्यय इति यद्यैः शास्त्रैकसम
धिगम्य मुच्चावचमैश्वर्यं स्रुत्या प्रकटीकृत्य तवैश्वर्यं ज्ञाद्यदुपरीत्याद्यैः पंचतिः पद्यैः न किमाहम्य परम
दयालुतां च प्रपद्ये दानीं मुमुक्षुण कारय कृतमंतरंगारिषु र्ग्रधानकामनिग्रह रूपावर्षय नस्तौ
ति॥ ठा॥ ॥

असिद्धार्थनैव कचिदपि स देवासुरनरे निवर्त्तते नित्यं जगति जयिनो यस्य विशिखाः॥ स पश्यन्ती शत्वा
मितरसुरसाधारणमनूस्मरः स्मर्त्तव्यात्मानं हि वशिष्ठपुत्रः परितवः॥३॥ हे ईशसस्मरः कामः त्वा
रमवर्त्तिनमपि इतरसुरसाधारणं पश्यन् इतरये सुरा इन्द्रादयस्तैः सदृशकामिनमवश्यं द्रियत्वांम
न्यमानस्त्वामपि वशयितुं प्रवृत्त इति यावत्॥ एवं विधेः सः स्मरः स्मर्त्तव्यात्मा दृश्य देहहीनः स्मर्त्तव्य दे
हो नृता नष्ट इत्यर्थः॥ सकः यस्य स्मरस्य विशिखा बाणाः स देवासुरनरे जगति देवाश्चासुराश्च नराश्च
देवासुरनरास्तैः सह वर्त्तमाने त्रैलोक्ये स्वर्गपाताल नृमिलक्षणे कचिदपि कदाचिदयवस्था विशेषेषु वा
ईक्य इराद्यवस्था स्वपि असिद्धार्थं अकृतकार्यानि फलाः संतो न निवर्त्तते अपि तु सिद्धार्थ एव नैव
नीत्यर्थः॥ एवं विधेः स्यात्पि स्यात्पराजय इत्यस्मिन्नेवार्थे न्योक्त्या हे उमाहनहीति॥ वशिष्ठवश्यात्मसुयो
गियु परितवः परितवतमुद्देगजनमनखलुपथोहितः लज्जलक्ष्येणापि च व्याहृतपराक्रममात्मानो म
न्यमानेनापि विशिष्टजनपरितवो मृतसापिनो ह्निवनीयो यतः सद्य एव विनाशो न वेदिति ज्ञावः॥४॥
तदेव कामोपघातायोपासावेः स्मर्त्तव्यस्मरहररूपतश्च रित्रोपवर्त्तने न स्तृत्वा बाह्योपसर्ग नृतायस्मा
रादिदोषशतये स्मर्त्तव्यं रूपवर्त्तय नस्तौति॥ ठा॥ महीपादाघाताद्भुजति सरुसा संशयपदं पदं वि
ल्ला नृमिद्भुजपरिवरुणग्रहणं मुहुर्द्युदिस्त्रियात्यनितृते जगता उत तथ जगद्रक्षायेत्वं
नटसिननुवामेव विनुता॥५॥

इति शब्दं न शब्दं सिद्धं सिकि मर्थं जगद्वाये विबुध नरकणाथी एतदेव ध्यो जगत् नटना अंवर वसनेन सच
यतिमहीत्यादिनामहीष्टि वीसहसा बलेन पादाघातात्पादताडनान्निमिसंशयपदराश्यास्यदत्त
ब्रजतिगठविस्थास्यतिनवेति संशयविषया जायते अनेन नू मेरपि दुःसहपादबलदशयितापाता
लतलवासिनोसुरादिन्योजगद्वाये सचितवेदितया तथा विष्णोः पदं अंतरिक्षं न तोतरिक्षं गगनम
नंतं सरवत्मेखं वियद्विष्णुपदं वा त्वित्यमेरकोशात् त्राम्यतश्च तेनुजाश्च त्राम्यदुजास्त एव परिधा
पुराणिताः परिधाः तदा कारावत्तादी धाश्चेत्यथी ग्रहगणाः सूर्यादीनां गणायस्मिन्नेयं नायत इत्य
ध्याहार अनेनांतरिक्षचारिग्रहापस्मारमां टकादिन्योजगद्वाये वेदितया तथा ध्याः स्वर्गत्रिनि
नूतं नूतं वगुठिताया जटास्तानि स्तारिततटः प्रातदेशोयस्याः सा अनि नूतजटाताडिततटगुहवा
रं वीरं दोस्थोदुस्थतांचलतां याति न जते अनेन देवेन्योतिवृष्ट्या वृष्ट्या दिद्वागजगत्संतापकान्या
वसंतमारुतकोमगंधवांसि रोगाद्वारा वातपस्विजनोद्देशुक्तं जगद्वाये वेदितया ननु अ
हो अस्म्ययं विनता विनता विनता प्रनुता स्वतंत्रता वामेव वक्तव्यमाना हरि वेति वा वासो वक्तव्यमाना ह
र इति कोरी कोरी अनेन लेश्वर्यवान् हियथेष्टं विहरतीत्यथी तथा च त्रिलोक्यवापिता उवा उबररु
पमा धितो तिका धिदैविक मनय निवृत्तये स्मर्त्तव्य मिति तात्यथी ॥ १६ ॥ इदानीं का धदपाद्याध्यात्मिको

११

पसर्गशांतये स्मर्त्तव्यं गंधरत्वमहिमोपेतं मरुतं पं वस्य नस्तौ नि ॥ ७ ॥ वियद्यापीतारागणगुणितफेनो ज
मरुचि प्रवाहो वारीयः एतलधुहृष्ट शिरपिते जगदीपाकारं जलधिवलयं तेन रुतमित्यनिनैवोत्तेयध
तमहिमं श्रितववपुः ॥ १७ ॥ इति शायवाग नलानां प्रवाह उषः वेगवडगा प्रवाहा तेन वशिरसिष्टतलधु
पूषुत वज्रलविदुवध्वं अल्ययथा स्यात्तथा हृष्टो देवादिनिरुपलब्धः तेन हृष्टेन जलेन दीपाकारं दी
पाजलमध्यामाता विशालतटाकारोत्तरवडः तटाकारनसहृशयतो जलधिः समुद्रो वलयो वेष्टनय
स्यत जलधिवलयजगत् विश्वरुतं निर्मितमितियत अनेनैव वपुर्द्वियमलौकिकं धृतमहिमधृतो
महिमा मरुत्वयेन तद्वृतमहिम उन्नेय कल्यामित्यन्वयः किल हरेण प्रवाहः वियद्यापीगगनां गण
शूरकः पुनः कीदृशः तारागणस्तेन गुणित उच्यते फेना नाडिं ऊरपि जनां य उडम उज्जुन एतेन रु
चिशो नायस्य स तथा इत्यहोराय एतदुक्तं न वति वियद्यापीगगा प्रवाहो यस्य शिर एकदेशे बिंदुः
तोऽदृश्यत स गगनादत्यंतं मरुत्तर इति युक्तं तथा तेन चागस्त्यशोषित समुद्रपुराणेन जलधिवल
यं दीपाकारं न गच्छत मिति पुराणप्रसिद्धं मेरपि गुरुतरतवरूपमिति गृह्यं तथा च मरुत्तरो गुरुतर
श्च विप्ररुज्ज्वलीत इत्यपरिमितमहिमत्वं न वचितमिति ॥ १८ ॥ ननु वियदकादेशपरिभ्रमत्रिपुरसंहार
रुतवतो मरुत्तरोपरि लिख्यते पुराणेषु श्रुते स कथमपरिष्ठे विप्ररु इति शकां धूदस्य निवेदि

पुरदरशस्त्रीत्वाविषयदृष्टिजनितमोहव्याकुलतानि वृत्तयेस्मरणीयां वसूयनस्तौति ॥ १॥ अथः होणी
 येनास्तधृतिरगेन्द्रोधनुरथोरथाणचंद्राकिरथनुरणपाणिः शरदृतिदिधहोस्तौकोयत्रिपुरचण
 माडिबरविधिविधेयैः कीडत्योनखलुपरतंत्रीः प्रतुधियः ॥ २॥ हपुरमयनत्रिपुरचणचणवध्व
 पुसुदाहृदिधहोद्दिधुमिठोः कायमाडंवरविधिः संप्रतीसंविधाने प्रकारः नकीपीत्याहपाथीकि
 शब्दः अखंडब्रह्माडमीदमा ॥ त्राणसहरतस्तवत्रिपुरचणदाहायनेवविधासामग्र्यपद्यतइत्या
 क्षिपमीत्यर्थः ॥ कायमाडंवरविधिरित्यत्रत्यायंशब्दार्थमाहयाहोणीष्टथिवीसकिलरथः स्यंदनः श
 तधृतिब्रह्मायंतासारथिः अगेन्द्रामहामेरुहिमाचलोवाधनुः अथोशब्दापिशृष्टपर्यायः सचात्रच
 कोरार्थः ॥ तननागराजावासुकिर्धनुज्यात्यतस्मच्चयेताचंद्राक्षचंद्राकिरथांगेरथचक्रेवन्
 वचुरथचरणचक्रपाणयस्यसमुदृतिचक्रपाणिर्विलुः शरोबाणः इतिशब्दः प्रदर्शनाथः ॥ अन्यदपि
 पुराणोक्तं वदानांचतुसंहियत्वमित्येवंविधश्चाडंवरविधिरित्यर्थः ॥ तस्मादेवंविधचरित्तवल्लोकोपका
 रककीर्तिविस्तारणायिवनचबलसंपादनामैत्युक्तंनवति एतदेवल्लोकोक्तिर्दर्शयतिविधेयैरितिप्रतु
 धियः प्रतुणोबुद्धयोविधयेविनेयेवश्यैः सैः पष्ठचृत्यादिभिः कीडंत्योरममाणानखलुपरतंत्राः पराय
 तानवन्तीत्यर्थः ॥ ३॥ तद्वदेवमसिद्धाथीनेवेत्यारभ्यचतुर्भिः श्लोकेर्नजनांतत्तदुपसर्गशक्तिकरस्म

१२

रणीयलीलाविग्रहंतत्रचरित्रैः सुत्वाकृतौमुपद्रुत्यादिनाबहिरंगंतरंगनक्षिप्रनेदनिरूपणस्तुतिथा
 जनकरिणप्रथमंनक्षिनाहस्त्यं वसूयनस्तौति ॥ ४॥ हरिस्तेसाहसंकमलबलिमाधायपदयार्थदे
 कानेतस्मिन्निजमुदहरन्नेत्रकमलागतातक्त्युद्वेकः परिणतिमासोचक्रवपुषात्रयाणारक्षायेत्रिपु
 रदरजागतिजगता ॥ ५॥ अथयमाख्यायिका ॥ नारायणः किलकस्मिंश्चित्कालेसहस्रसंख्याकिः क
 मलेर्महेश्वरं प्रजयामीतिप्रतिजज्ञे तदायथाप्रतिज्ञकमलसहस्रसंपाद्येकिं केश्वरनाम्नेकिंकम
 लसमर्पयतो नगवतो नारायणस्यनक्षिप्रद्वारादुत्पन्नमाहश्चरणैकंकमलमदृश्यंकृतातदानगव
 न्नारायणाजानन्नपितृकृतं तदनादृत्यस्वसृपुंडरीकाक्षत्वप्रसिद्धः ॥ स्वनेत्रमेवोक्त्येकंकमलंकृ
 त्वा प्रजयामासततः प्रसन्नमहेश्वरेणमुदृष्टेचक्रं किलनारायणायमहाप्रभावंदत्तमिति ॥ हत्रिपु
 रदरयदाहरिर्नारायणास्ततवपुदायाश्चरणयोः साहस्रसहस्रसंख्याविद्यतेयस्यतकमलबलिपद्मे
 प्रजोपहारं आधायकृत्वा आद्रुप्रवस्यदधातेः करोत्यर्थत्वातयतयदातस्मिन्नुपहारे एकांन एकांन
 नहो नसतिनिजस्वान्नकमलं निवामवकमलउदहृतउधृतवानसंकल्पितकमलसंख्या प्ररयितु
 विष्णुशब्दः ॥ चनारायणनक्त्यतिशयेदक्षितेसतितनवांचक्रंनक्षिरिणामत्वेनोत्प्रेक्षमाणान
 निसहस्रकरोविष्णुतोमक्त्युद्वेकइत्यादिनायदभ्युपक्रमदत्तादत्यध्याहारः ॥ वदानत्रकमलमुदहरन्

५३

दात्रसौनक्त्येकोनक्त्यतिशयश्चक्रवर्षपरिणतिगतसुदर्शनचक्ररूपेण विवृतः सन्नयानां जग
त्संविजमन्त्रिणां निरन्तरायेतत्परिणतिनिबद्धेनपरिरक्षणकृत्वागर्तिसौद्यमेवतिनारायणक
र्तुविशेषतदाननप्रबोधनहरिणापिजगत्सुगानकिर्महेश्वरस्यैताप्रसादश्चतेतो लब्धस्तथाचान्ये
वाधिनजनीयस्ततः प्रसादो न विष्यतीति न किंस्तुतिष्ठता न वति ॥१॥ यदर्थमेवं न किंस्तुतातो विदधानः
सकलक्रियाफलदातृत्वमीश्वरेयुक्त्या प्रतिपादयन्तर्थास्त्वकर्मणानमर्चसिद्धि विदतिमानवइतिशास्त्र
माश्रित्यातत्करणश्रद्धिपरधरयामहेश्वरतत्त्वसाक्षात्कारबहिरंगनृतामर्चकमार्थिणलक्षणानकिंस्
चयनस्तोति ॥७॥ कतो सुसिजाग्रत्वमसिफलायागक्रउमतां कर्मप्रधुस्तफलतिपुरुषाराधनप्रता
अतस्त्वांसेप्रदकवृषुफलेदानप्रतिनुवक्तोशब्दाबधादृढपरिकरः कर्मसुजन ॥२॥ विष्णुरहरमह
पुरुषकतोयज्ञादिलक्षणो सुमेविनष्टेसतिकर्मसुत्यन्तप्रधुसिप्रसिद्धातथाचफलोद्वाशानानुष्टित
कर्मणिनष्टेक्रउमतां फलायागफलप्राप्तौ त्वजाग्रदसिक्त्रउमतां तत्फलसंपादयस्त्ववर्त्तसइत्यर्थः
ननुसुर्गिका मोक्षजेतेत्यत्रयागेनस्वर्गनावयेदितिवाक्याथाविगमात्कर्मण एवफलाहवृत्तेवगतेकथ
मीश्वरक्रउमतां फलयो गेजागतीत्युच्यतइतिचेत्तत्राह कर्मैति ॥ प्रधुस्तं विनष्टं कर्मपुरुषाराध
नपुरुषस्य कर्मसाक्षिणोदवाद्यतर्थापिणदश्वरस्याराधनेत्रीणरमृतेविनाकफलतिकथंफलति

न्यप

१३

५३

नफलत्येदेत्याद्येपइत्यर्थः प्रसं नाद ॥ यद्यपिकर्मणफलसाधनत्वंश्रुतंतथापियथाश्रुतं तत्रवि
द्यासाध्यदकर्मसमनतरं फलादंशनात्कर्मणश्चविनाशदंशनात् ॥ अतः क्रतिप्रमाण्यात्क्रत
फलसाधनेत्यपिद्वयेकर्मजनिनोतिशयोवांतरयापारकल्येतासकल्यमातो लोकवेदविरुद्ध
त्वादचित्तनाष्टवर्षो न कल्यणिमुचितः ॥ अतः कलित्वाद्यविप्रकृष्टकालाविफलंकर्मरा
तमेवादिरूपंतत्प्रसन्नतदतिशदोक्तफलंकट्टायागादिकर्मचयवहितफलमितितेनापित
इदितया ॥ वदश्वराते हृत्तुः परायणमित्यादि ॥ अहं हि सर्वयज्ञानां लोकवशतुरवचानउमा
मनिजानतितत्वेनातश्चवति तोइतिचस्मृति ॥ तथाचश्रुतिस्मृतिन्यायविरुद्धास्तत्रादृष्टकल्य
तामुपयत्ना ॥ अतः पुरुषाराधनपुरुषानिमुख्यमात्रं कर्मणा क्रियतेफलत्वाश्वरादेवेतिनिर्णयइति
यत्रैवंत्वमेवकर्मफलदाता ॥ अतस्त्वाक्रउमुहंतिफलदानं प्रतिप्रतिनुवाकर्मणायदातव्यातदहं
वास्यामीतिमध्येतवतंरुपेक्ष्यकृतिस्मृतिन्यायेनिश्चित्यकर्मणिपलायितेयस्मत्प्रयासो न विफलात्
विद्यमीश्वरेसतीति ॥ निर्दोषेत्यर्थः ॥ जनायाहिकजनः ॥ अतोस्वर्गिका मइत्यादिकायां प्रदाविश्वासं व
था ॥ अविश्वासदृत्वाकर्मसुकमानुष्टानेषु दृढपरिकरोत्यतादरणसंभृतसमोरप्रवकारं नइत्यर्थः
दात्रसौनक्त्येकोनक्त्यतिशयश्चक्रवर्षपरिणतिगतसुदर्शनचक्ररूपेण विवृतः सन्नयानां जग

॥२॥

तदेव परमं यो यो निःपरमेश्वरः कर्मफलदातास्तीति ज्ञात्वा तदा राधनरूपं यथास्वविहितं कर्मानुष्ठेय
 मित्युक्तं। इदानीमीश्वरपनादृत्याहंकारपूर्वकं कर्मानुतिष्ठतां तददकर्मस्वविनाशाय नवतिवि
 द्भानि नूतनया समाप्तिन गठतीति दर्शयत्कर्मणि परमेश्वरा राधनामवविधेयमित्येतमर्थमभिप्रेत्य
 दत्ताधरं धंसनरूपलीलां वसयितुस्तौति॥७॥ क्रियादत्तादत्तः कुतः पतिरधीशस्तनुवृतामृधीणामा
 र्तिजं शरणं दसदस्याः सुरगणाः कुतः प्रेक्षस्वतः कुतः फलविधानव्यसनिनो ध्रुवं कर्तुः श्रद्धाविधुर
 मतिचाराय हि मखाः॥१॥ हराणां दत्ताधरप्रदमखाय ज्ञातुं तत्क्षणमेतद्दानतयः कर्मादीनां त
 थाचमखादयः श्रद्धाविधुरं श्रद्धाहीनयथास्यात्तथा कृताः ध्रुवं निश्चितमभितारायैव स्वानिष्ठ
 लाप्येवति हि प्रसिद्धं शास्त्रादिष्वित्यर्थः तथा च कृतिनायस्याग्निहोत्रमदरीमर्षनासमचातुमस्य
 मनाग्रयणमिति विवर्जितं वाक्यं तमविश्वदेवमविधिना हुतमश्रद्धया हुतमासप्तमास्वस्थलोकान हि
 नस्तीति। अत्रैतन्निदर्शनं त्रियेति दत्तादत्तनामा कर्त्ता क्रियादत्तः कर्मानुष्ठानकुरालः कुतः पतिः
 कुतोः फलदायी यजमान इति यावत्। एतेन याजमानिके कर्मणि प्रमादाप्रसंगो दर्शितः किंलक्ष
 णो दत्तः तनुवृतां प्राणिनां स्थावरजंगमरूपाणामधीशः कर्त्ता प्रजापतिरित्यर्थः। एतेनोपकरणविकल्या

१४

प्रसंगो दर्शितः। अर्चिजं। सुखिकर्मतद्वर्षाणां नृणादीनां सर्वज्ञकल्याणमिति यावत्। अनेन सुखिदोष
 प्रयुक्तं कुतः विगुण्याभावः॥ सदस्याः सदोमंडपस्य सर्वस्याणवेहकाः सदस्याः तैसुरगणा देवगणाः
 अनितकृता कृतावेहकप्रयुक्तदोषा नाबोधनितः। यद्यप्येवं सकलदृष्टसामग्री संपन्ना दत्तस्तथाप्य
 स्थलतस्त्वसकाशात्कर्मार्थं दत्ताधरं नूताधिवासा सर्वसाक्षिणो हतोः कुतः प्रेषो विधुं सो विठे दा
 तातएवेतियोजना॥ किंलक्षणात्वेतः कुतः फलविधानव्यसनिनः। कुतः नो फलविधाने संपादने व्यसनमु
 घमो विद्यते यस्य स तथा तस्मादित्यर्थः। कुतः फलदाननिरतादधीश्वरा कुतः धंसं वसयिता ईश्वरानादरे
 ण कर्मकरणमीश्वर इह एवेति दर्शितं। तदुक्तं नगवर्जीतासु। अहंकारं बलं दयं कामं क्रोधं वसं श्रिताः। मा
 मात्मपरदेहेषु प्रद्विष्टं तोन्यं सर्वकाः। तानहं द्विष्टः। कुरानं ससारेषु नराधमानाः। क्षिपाम्यजस्वमशुना
 नासुरीष्वेव योनिषु। असुरीषा निमापन्तामृताजन्मनिजन्मनि। मामेवाप्येव कौतयन्तो यात्यधमां ग
 तिमिति॥१॥ तदेवं सत्कर्मो नृणां कर्मफलमीश्वरस्य तं ईश्वरानादरे च तद्गोहात्कर्मफलासिद्धिरि
 त्युक्तं। इदानीमीश्वरपनादृत्या सत्कर्मणि प्रवृत्तानां नृणां अपिसु नियंतेति लीलां तरवस्ते निदर्श
 यस्तस्याच कर्मफलदातृत्वं दृश्यते॥७॥ प्रजानां यथाय प्रसन्नमनिकं स्वादुहितरंगतरोहिदतां रि
 रं मयिषु मृषास्वपुष्पाधनुपाणोर्यातं दिवमपि सपत्रीकृतममुत्र संतंते द्यौषित्यजतिनमृगधीधरमे
 स॥१॥

हे जगन्नाथमित्रो धनुःपाणेः पिनाकचापहस्तस्य ते तव मृगया धरतः स मृगया धस्य मृगयो रि
 बरं नमो साहालीला च मुं प्रजा नाथ प्रजापति न त्यजति अद्यापि अधुना ये तस्मिन् पिनाके नमु
 र्ति कीदृशं प्रजा नाथस्य पत्नीकृतं सपत्न्यं पत्नी बाणस्तेना कृतमाकारीकृतं मकितं बाणविद्वन्मिथु
 पुनः कीदृशं दिवमपियातं न संतं नया विष्टवद्भया स्वर्गं पित्रमंतमितियावत् अथ कोपराधः प्रजा ना
 थस्य येनेदृशी दशास्येतात् पुनस्तं विज्ञेनष्टिपूर्वाद्देवते विज्ञेयः स्वादुहितरस्त्वयमुत्पादितो मेव ना
 रीरोहिद्रतामयं लुब्धं तिक्तात्वा तं वयिष्ठं राहिनाममृगविशेषः रोहिताश्वमरो मृगा इत्यम
 रस्तदा कारोपनामित्यर्थः सथस्य मृगस्य वषुषा तदति प्रायज्जनया साद्या धृतमृगशरं रागा तथा वि
 धा स्वादु हितरं रिरमयिषुरमयिष्ठमिष्टं तया सह रं उमिष्ठमितियावत् प्रसन्नवलाङ्ग तप्रासा पुनः कीदृश
 च निकं कामुकं कसूः कामयिता नीकः कामनः कामना निक इत्यमरः कामपरवशा तया स्त्रीमपि दुहित
 ररूपांतरं प्रीतामपि स्वयं रूपांतरमपि धृत्वा मेधुना यबलाङ्ग तवं नमित्यर्थः प्रजापतिना पुरा किल दुहि
 तममनाय प्रवृत्तं स मृगस्यो माहेश्वर ए विद्वद्यो म्नि मृगशीर्षस्थि नक्षत्ररूपेण स शर ए वत इयादि
 वपरिचमत्यद्यापीति पुराण कथा ॥२२॥ तद्विविधं प्रबंधेन सर्वकर्मफलदोषत्वमीश्वरस्य समर्पितं
 तस्यैव निग्रहो नुग्रहलीला कटस्थस्य उतस्थेत्याशं क्यमायायोगादवतिश्रुतिस्मृतीतिहासपुराणप्र

२५

सिद्धिलोकस्य संजावयिष्ठमिव धृतमर्दनारी शररूपं स्मरन् वश्यं प्रवृत्तितयेश्वरत्वात् सर्वमायापरवशौ जी वि
 र्जनीय इत्यभिप्रेत्याह ॥३॥ स्वलावण्याश साधुतधनुः मक्कायट्ट ए वत्पूरः क्षुष्टं दृष्ट्वा पुरमथ न पुण्यायुध
 मपि यदिति त्रिणादवीयमनिरतदहा ईष्टनादविति त्वीमहा बलवरदमुग्धा ये वतय ॥३॥ पुरमथ न वर
 दविचसा बाधनान्या दुष्टनिग्रहशिष्टानुग्रहलीला कर्त्तृत्वेन परमेश्वरत्वाद्या तितारुपरमेश्वरपुण्यायुधका
 मपुरो ग्रेस्वसमक्षा मवेच्छकाय रुटिति ट्ट ए वत्क्षुष्टं दग्धं दृष्ट्वा पियदि देवी पार्वती दहा ईष्टनादहा
 दी त्वनसपादनानिमित्ता त्वास्त्रेण स्त्री प्रसक्तं मे विति जानाति तदा च द्वासाहा द्युवतयो नायो मुग्धा मोह
 यासा एवेति निश्चितं वत अहो कष्टस्त्रीत्वमिति मित्राया ॥४॥ हयमनिरत आहं मा सत्यास्ते रब्रह्मचर्याख्य
 यमनिष्ठं अनेन संबोधनेन कामादहं दहनं प्रवृत्तिस्तपस्विजनरक्षणायैव न क्रोधपरवशा तयति ध्याति
 त कीदृशं पुण्यायुधं धृतधनुः सह उमुद्यता अत आत नायित्वा त्कामस्य न तद्वधादहिसाहा निरिति ना
 व तथा वशास्त्री आत नायिनमाया तं हन्या देवा विचारयन् नात नायिवधो दोषो हं उतैव तिकश्चने
 निजिघांसं तं निघासीयान्तेन ब्रह्महानवेदिति ॥५॥ कथं तता देवी स्वलावण्याश सा स्वलावण्यास्वसौ
 दयं तितुं आश सा प्रसायस्याः सा तथा रूपा निमानवती नृप्य ॥६॥ एतद्विशेषमुग्धतायाह उ ॥२३॥

नुमन्तुः स्वर्गप्रणमति॥८॥ नमोनेदिष्टाय प्रियदवद विष्टाय च नमो नमः कोदिष्टाय स्मरहरमहिष्टाय च नमः
नमो वशिष्टाय त्रिनयनय विष्टाय च नमो नमः सर्वस्मै तेन दिदमिति सर्वाय च नमः॥९॥ हे प्रियदव प्रियः प्री
त्यास्पदी ह तौ दवो वनं यस्यास प्रियदवस्तस्य संबुद्धि गिरिशानाम त्वप्रसिद्धः नेदिष्टाय निकटतमाय। उ
त्तममः निकटतमो ही श्वरः सर्वतिया मित्वा तत्तथा दविष्टाय तिदूरस्थाय केलास वासित्वा द्वारत वर्यग
तानामतिदूरस्थायेत्यर्थः यद्वा विदुषां नेदिष्टाय अविदुषां दविष्टाय चेत्यर्थः तथा च श्रुतिः तदूरे तद्व
तिके इति। किं दिष्टाय ह्युदतमायाति स्मृत्मायेत्यर्थः॥१०॥ स्मरहरमहिष्टाय परममह ते इत्यर्थः॥ अ
णारणीयान्मह तोमहीयानिति श्रुतेः॥ वशिष्टाय ह्युदतमाये त्वं जी लैस्ते न वंचसित्वमिति श्रुतेः॥ हे त्रिन
यनय विष्टाय यवीयसे बालायेत्यर्थः॥ त्वं कुमार उत वा कुमारीति श्रुतेः॥ सर्वस्मै सर्वात्मकाय सर्वो विरु
द्रस्तस्मै रुद्राय नमो अस्त्विति श्रुतेः॥ अतिसर्वाय सर्वमति क्रांतेः॥ तिसर्वा तस्मै अतिसर्वाय॥ अश्वमेधनप
रमित्यादि श्रुतेः॥ तदिदं नम इति तदिदं शब्दान्यान्मुक्काराभिनयोद्योत्यते॥११॥ इदानीं नवादिनाम च
क्षुष्यनिर्वचनप्रवक्तुं व्याकृतिमखिलमर्थं द्योतयन्स्तुतिमुपसंहरन् प्रणमति॥८॥ बहलरज १७
सेविष्योत्यनौ नवाय नमो नमो जनसुखकृते सत्त्वोदिको मृजय नमो नमः॥ प्रबलतमसे तस्य हारहराय न
मो नमः प्रमहसि पादनिस्त्रैगुण्य शिवाय नमो नमः॥३०॥

नवाय नमो नमो नमो नमः॥ आदरे वीष्णा नवत्यस्मात्सर्वमिति नव इति कृत्य निमित्तं द्वये विशिनष्टिविश्वोत्यनौ
विश्वोत्य निमित्तं तद्वलरजसे उदितं रजस इत्यर्थः॥ उदयतिसुरयतीति सुद्रुत्तनाम्नेन मो नमः॥ मृड
नामकृत्या दयतिसत्त्वोदिको सत्त्वगुणस्याधिको सति जनानां लोकानां सुखपालने कुर्वते नमो नमः॥ हराय
हरनाम्ने नमो नमः॥ हरतिसर्वसंहरतीति हरस्तस्मै हराय हरत्वस्य व्यादयतिसं हारे तस्य विश्वस्य स
हारसंहारनिमित्तं प्रबलतमसे प्रबलतमस्तमो गुणो यस्य तादृशायेत्यर्थः एतेस्त्रिनिमित्तमिति महेश्वरस्य
सत्त्वज्ञानादिलक्षणमाया द्वारकसृष्ट्यादिलीला निमित्तं ब्रह्मविष्णु रुद्रात्मना वस्तुदशानृतजायदादा
वस्थावद्विश्वतैजसा ज्ञात्माना वस्तुदशितं॥ वरदानत्रिपुरहरणपरमज्ज्ञादिलीलाश्च जनसुखकृते सत्त्वो
दिको मृजयतसंहारे हराय त्याग्या ध्वनिता एवेति दृष्टं॥ शिवमोदितं चतुर्थं मन्यं तदिति श्रुतेः॥ शिवशब्दस्य
चुरीयपदविषयत्वात् त्रिगुणातीतमेव शिवत्वमित्यतिशेयत्वं॥ निस्त्रैगुण्ये पद इति अवस्थितायेत्यध्याह
रानिर्गतं त्रैगुण्यत्रिगुणात्मकप्रयं च रूपं यस्मात् तन्निस्त्रैगुण्यं तस्मै न्यदेस्वरूपे पुनः किलक्षणे प्रमहसि
उक्तं प्रमहस्तज प्रकाशश्चैतन्यलक्षणं यस्यानन्तथा चैतन्यस्वरूपेत्यर्थः॥ एवमुपपन्नं नगवत्प्रमहोपवर्त्तनं कृतं गवशं
कापरीहरनस्तुतिकर्मणि दृष्टं तिर्नक्ति पारवश्या देव नखलमप्यादिति नगवत्तंक्षमापयति॥८॥

महि.टी.
२०

कृशपरिणतिचेतः केशवश्यं कचेदं कचतवगुणसीमो ह्येधिनीश्वर इति च कितममं दीकृत्यमां न कि
राधाद्वरदचरणयोस्ते वाक्यपुष्पोपहारः ॥ ३१ ॥ हवरदतवचरणयोः न किः परमप्रीतिः इति च कितं नीतं माममं
दीकृत्यमदममं दं कृत्वा अनुसुकं संतं उसुकं धृष्टं कृत्वेत्यर्थः वाक्यपुष्पापहारश्चाधातवके। आ
इष्टवीकाधमकरोतौ वर्त्तता अत्रांतनीवितलिजर्थं दृष्टं। तथा च वाक्यो न्येव पुष्पाणि वाक्यपुष्पाणि ते
रूपहारं पूजां तत्तत्किं माममं दीकृत्यबलात्कारितवतीत्यर्थः इतीति किं। केशवश्यं केशारविद्योस्मिता
रागाद्वानिनिवेदोर्वशीकृतं कृशपरिणति कृशास्वल्यापरिणतिः परिणामः सदर्थानि सुखं यस्य तत्कृश
परिणति एव विधममचतश्चित्तं क। कचतवगवतः शश्वतशश्वतीति रूपरुद्धिः समृद्धिर्महिमा कीदृशी
गुणसीमो ह्येधिनीगुणानां सत्वरजस्तमसामीमां प्रचारन्मिस्तु सुध्वो धिउशीलं यस्याः सा गुणसीमो ह्येधि
नी। एवं विधत्स्व हि मवर्त्तनं मम बुद्धिं क्षमं न तवेदिति शंकया च कितमित्यर्थः ॥ ३१ ॥ स्वस्य यथाशक्तिस्तुतिर
चनायां प्रवृत्तिनिवेदनेनोदृत्य परिद्रुत्य पंडितं मन्या कटाक्षीकृत्य नगवतौ गुणानंत्यमुयया दयतस्ती
ति ॥ ३२ ॥ असितगिरिसमं स्यात्कजलं सिंधुपात्रे सुरतसुवरशास्वाले खिनीपत्रमुदीयदिलिखति गृही
त्वा शारदासर्वकालं तदपितवगुणानामीशपारं नयति ॥ सप्तमः ॥ ३३ ॥ इदानीं कृतोस्तुतिपरम
श्ररायनिवदयति स्वनामसंकीर्तयन् ॥ ३४ ॥ असुरसुरमुनीदिरचितस्य दुमोले शयितगुणमहिम्ना

२०